

**ЛЬВІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**Ступницький
Віктор Володимирович**

УДК 330.322: 658.148 (477)

**ПРИВАТНЕ ІНВЕСТИВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ)**

Спеціальність 08.01.01 – Економічна теорія

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Майовець Євген Йосипович,

Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент
кафедри економічної теорії.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Башнянин Григорій Іванович,

Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри економічної теорії;

кандидат економічних наук, доцент

Стецюк Петро Іванович,

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теоретичної економіки і економіки України

Провідна установа - Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Міністерства освіти і науки України,
кафедра економічної теорії

Захист дисертації відбудеться “27” травня 2003р. о 13.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.0103 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, ауд. 115).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано “10” квітня 2003р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

_____ Панчишин С.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У світовому економічному просторі намітився прогрес низки національних економік. Дедалі виразніші тенденції глобалізації спонукають уряди країн до активної економічної діяльності. Економіка працює виключно на вимоги ринку, відповідно вони і вказують напрями подальшого розвитку окремих сфер діяльності, виробництв, стають надзвичайно привабливими для капіталів, що формувалися сторіччями та накопичені в значних обсягах. Іншими словами, економічний прогрес будь-якої країни консолідується навколо інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх.

Країни вступають у конкурентну боротьбу за розподіл зовнішніх інвестиційних потоків для ефективного використання власних природних ресурсів. Але міжнародний приватний капітал надходить туди, де можлива ефективна віддача. А вона може бути за єдиної умови – наявності сформованого та повноцінно функціонуючого підприємницького середовища. Тобто базою залучення міжнародного капіталу в будь-яку країну є національне підприємництво.

У країнах перехідної економіки національне підприємництво по суті перебуває на стадії відродження та становлення, без сумніву, його зростання відбувається на базі малих підприємств. Це підтвердила і невдала спроба формування конкурентоспроможних вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ).

Українська економіка не спромоглася упродовж 11 років залучити значні обсяги іноземних інвестицій, тому й посідає останні позиції за показником прями іноземні інвестиції (ПІІ) на душу населення серед країн із перехідною економікою. Такий низький обсяг надходження іноземного капіталу в країну пояснюється як несприятливим інвестиційним середовищем, так і відсутністю досвіду приватного інвестування.

Економіка України вже пройшла період глибокої економічної кризи, яка призвела до повного згорання інвестиційної діяльності практично усіма національними суб'єктами господарювання. Наслідки помилок в управлінській політиці СРСР 70-80-х рр. та прорахунки у реформуванні вітчизняної економіки у першій половині 90-х рр. стали основними чинниками кризових явищ і в інвестиційній сфері держави. Нині економічне середовище України є незбалансованим, нестабільним, що обумовлює його високу ризикованість. Це і є причиною формування мало привабливого інвестиційного клімату в країні та визначає пасивність іноземних інвесторів у вкладанні капіталів в її економіку та розвиток. Нестабільність, різке коливання обсягів інвестування спостерігаються в реальних, а особливо у фінансових інвестиціях.

Згорання інвестиційної діяльності в Україні висунуло вітчизняну економіку з матеріало-, енерго- та капіталомістким виробництвом у ряд аутсайдерів, що уповільнило економічний розвиток і самої країни. Не володіючи значними обсягами інвестиційних ресурсів як

внутрішнього, так і зовнішнього походження, при низькому рівні її конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств, у країні почалося економічне зростання. Врешті-решт це вказує, що зростання було забезпечено активізацією капіталу, але капіталу приватного і, головне, сформованого у цей кризовий період.

Тому активізація інвестиційної діяльності – зростання обсягів приватного інвестування та підвищення його ефективності, як об'єктивно необхідний процес, актуалізує проведення досліджень сучасного стану інвестиційного середовища в українському підприємстві з метою розробки адекватного економічного механізму залучення додаткових, внутрішніх та зовнішніх інвестиційних джерел до подальшого розвитку вітчизняної економіки.

Аналізу інвестиційної діяльності на різних етапах розвитку суспільства приділяли значну увагу відомі економісти, а саме: Кейнс Дж., Маркс К., Рікардо Д., Самуельсон П., Сміт А., Шумпетер Й., Фішер І., Туган-Барановський М. та інші. Однак це не зменшує актуальності дослідження вітчизняними та іноземними економістами проблем інвестування в сучасній тенденції глобалізації.

Нині економічна думка охоплює дослідженням сфери інвестування, які стосуються різних аспектів інвестиційної діяльності як в економіці в цілому, так і в окремих її галузях та секторах. Серед російських економістів значний внесок у дослідження інвестиційної діяльності зробили Анишін В., Данько Т., Зимин І., Золотогоров В. та інші.

В Україні проблеми інвестиційної сфери досліджують Бланк І., Гаврилюк О., Герасимчук М., Губський Б., Пересада А., Циганов С., Шевчук В. та інші.

Відаючи належне дослідженням економістів у цій сфері, слід зазначити, що на сьогодні ще не повною мірою вирішені питання щодо розкриття сутності приватних інвестицій, їх форм та напрямів вкладання приватного капіталу у вітчизняну економіку.

Отже, вітчизняна економіка вимагає розробки і втілення науково обґрунтованої, виваженої та чіткої концепції активізації інвестування підприємництва. Адже поживлення інвестування підприємництва є передумовою стабільного економічного зростання, що забезпечить подолання загальноекономічної кризи та завершить структурні зрушення в національній економіці. Усе це обумовило вибір теми дисертаційного дослідження та структури роботи.

Метою дисертаційного дослідження є розкриття сутності приватного інвестування, аналіз його форм та ролі в господарському процесі, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення механізму активізації інвестиційної діяльності в умовах трансформації економіки України.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- з'ясувати сутність інвестування як економічної категорії та похідних від неї категорій;
- визначити роль приватного капіталу в процесі господарювання та його значення в сучасних економічних умовах;

- проаналізувати форми приватних інвестицій, виходячи з їх класифікації, як на макро-, так і на мікрорівнях;
- узагальнити зарубіжний досвід приватного інвестування з метою адаптування окремих складових до вітчизняної економічної ситуації;
- дослідити масштаби, напрями і динаміку приватного інвестування малого підприємництва у вітчизняній економіці;
- визначити потенційні джерела приватного капіталу та обґрунтувати шляхи їх конвертації в реальні та фінансові ресурси.

Предметом дослідження відповідно до поставленої мети і завдань є закономірності приватного інвестування в умовах трансформації економіки України.

Об’єктом дослідження є інвестування малого підприємництва в економічних відносинах, що виникають у сфері господарювання.

Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є наукові праці провідних вітчизняних та іноземних економістів з проблем становлення та розвитку інвестиційної діяльності в умовах ринкової економіки, їх критичне осмислення відповідно до сучасного стану економіки України.

У роботі використовувалися різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Серед них статистичний аналіз, метод зіставлень та групувань, порівняльний аналіз, системний підхід.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, які регулюють розвиток інвестиційних процесів у державі, матеріали Державного комітету статистики України, Управління економіки Рівненської області, Рівненської податкової адміністрації, наукових конференцій, монографії, спеціальна періодична література тощо.

У дисертаційному дослідженні на основі аналізу стану інвестиційної сфери економіки України виявлені закономірності та тенденції розвитку приватного інвестування в країні в період трансформації вітчизняної економіки, проаналізовані проблеми недостатнього інвестування вітчизняної економіки та з’ясовані шляхи активізації інвестування малого підприємництва.

До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта та виносяться на захист, належать такі:

- узагальнено існуючі підходи до поняття “інвестиція” як складної системи зв’язків і відносин з приводу вкладання капіталу з метою його збереження та примноження, отримання прибутку, та похідних від неї категорій, насамперед, таких, як інвестування, приватний капітал;
- уточнено категорію “особисте заощадження” і введено в наукову термінологію поняття “потенційний приватний капітал”;

- виділено найважливіші внутрішні чинники суттєвого пошквдження приватного інвестування у дрібний бізнес у період трансформації вітчизняної економіки: амортизаційні відрахування; особисті заощадження; заставне майно підприємств-банкрутів ;
- на підставі проведеного дослідження проаналізовано роль національних вільних економічних зон у розвитку малого підприємництва і виявлено найоптимальніший напрям інвестування малого підприємництва - технопарки;
- розкрито механізм інвестування малого підприємництва через систему франчайзингу і виділено такі складові даного інвестування:
  - ПП іноземного франчайзера;
  - міжнародне кредитування певних франчайзингових проектів;
  - власні приватні капіталовкладення на формування національної мережі франчайзингу;
  - інвестування самостійного бізнесу через франчайзера.

Теоретична значимість роботи полягає в поглибленні наукового аналізу приватного інвестування в умовах трансформації економіки України та виявленні основних тенденцій його розвитку.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні рекомендацій щодо впливу держави на інвестиційну підтримку приватного підприємництва, обґрунтуванні основних чинників інвестиційної поведінки малих підприємств на сучасному етапі. Результати аналізу приватного інвестування можуть бути використані регіональними і державними органами для ухвалення відповідних рішень. Отримані теоретичні положення та методичні підходи доцільно використати у процесі викладання економічних дисциплін у навчальних закладах, розробки спецкурсів та методичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались та отримували схвальні відгуки на звітній науковій конференції викладачів, співробітників і студентів факультету документальних комунікацій та менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, 18-20 квітня 2001 р.), на звітній конференції професорсько-викладацького складу Рівненського інституту слов'янознавства Київського інституту "Слов'янський університет" "Формування ринкової інфраструктури та залучення іноземних інвестицій: досвід та перспективи" (Рівне, 18 травня 2001 р.), на міжнародній науковій студентсько-аспірантській конференції "Україна в ХХІ ст.: формування економічної системи" (Львів, 3-5 травня 2001 р.), на першій всеукраїнській науково-практичній конференції "Україна наукова, 2001" (Дніпропетровськ, 5-7 листопада 2001 р.), на міжнародній науково – практичній

конференції “Динаміка наукових досліджень” (Дніпропетровськ, 28 жовтня – 4 листопада 2002 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 7 статей у наукових фахових виданнях, публікаціях загальним обсягом 2,41 друк. арк. Крім того, результат дослідження викладено в окремих навчальних посібниках і науковій монографії.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Робота викладена на 156 сторінках комп’ютерного тексту, містить 10 таблиць на 10 сторінках, 8 рисунків на 7 сторінках, список використаних джерел налічує 292 найменування. Дисертація має також додатки, що складаються з 2 рисунків, 21 таблиці, які розміщені на 42 сторінках.

Дисертація має таку структуру:

ВСТУП

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ІНВЕСТУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

- 1.1. Сутність, види та функції інвестицій у ринковій економіці
- 1.2. Макро- та мікроекономічні моделі приватного інвестування малого підприємництва
- 1.3. Чинники формування інвестиційного клімату малого приватного сектора
- 1.4. Зарубіжний досвід державного стимулювання інвестування малого підприємництва
- 1.5. Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ ІІ ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИВАТНОГО ІНВЕСТУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

- 2.1. Особливості приватного інвестування в сфері малого підприємництва в Україні
- 2.2. Вплив ринкової інфраструктури на інвестування малих підприємств у вітчизняній економіці
- 2.3. Напрями вдосконалення державного регулювання інвестування малого бізнесу
- 2.4. Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, відображено ступінь її розробки в економічній літературі, сформульовано мету та завдання дослідження, показано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі** *“Теоретичні основи дослідження приватного інвестування малих підприємств у перехідній економіці”* поглиблено з’ясування сутності інвестицій як економічної категорії, розкрито роль інвестицій у здійсненні структурної перебудови економіки України та виході її з економічної кризи.

У першому параграфі відзначаються труднощі в дослідженні приватного інвестування, які пов’язані, насамперед, із відсутністю єдиного підходу до тлумачення його стрижневого поняття – “інвестиції”. Доведено, що інвестиціями, з позиції підприємницької діяльності, є певна система, яка поєднує такі елементи: інвестор; об’єкт інвестицій; інвестиція; інвестиційний дохід; інвестиційний процес.

Вітчизняне законодавство пояснює інвестиції досить односторонньо, а саме як види майнових та інтелектуальних цінностей. Законодавство України передбачає, що інвестиційна діяльність базується на інвестуванні, але трактування самої категорії “інвестування” не подано. Відзначені тільки різновидності інвестування, зокрема: індивідуальне, державне інвестування, іноземне інвестування та спільне інвестування.

У закордонній економічній літературі інвестування трактується як вкладання коштів у придбання цінних паперів. У вітчизняній літературі Пересада А.А. відзначає тільки головний аспект інвестування – перетворення ресурсів, перетворення вкладених коштів та приріст капітальних вартостей.

Таким чином, інвестування є нічим іншим, як перетворенням ресурсів, коштів у приріст капітальної вартості або споживчої вартості, або ж досягненням соціального ефекту. Такий підхід позбавляє суттєвого елементу інвестування – процесу залучення коштів. Автор виходить з того, що в дослідженні приватного інвестування доцільно визначати дану категорію як залучення приватним власником засобів в об’єкт інвестицій з метою зміни самого об’єкту, вказує на те, що приватні інвестиції в умовах трансформації економіки є не що інше як процес зміни капіталу, а інвестування – процес пошуку необхідної суми коштів та вкладення цієї суми в об’єкт інвестування.

Автор вказує, що юридичні та фізичні особи володіють вільними коштами для проведення інвестиційної діяльності. Вони становлять окрему групу – індивідуальні інвестори, які діють самостійно на власний страх та ризик. Вільні кошти індивідуальних інвесторів, акумульовані посередником або юридичною особою, в ринкових умовах забезпечують приватне інвестування.

Тому приватний інвестор можливий тільки на ринку, і він є тією особою, яка акумулює кошти та індивідуальний капітал.

Крім того, з позиції суб'єкта ринку приватні інвестиції – це капітальні блага, які купують фірми і приватні особи для збільшення нагромадженого власного капіталу. Зазначено, що значною частиною приватних багатств капіталістичних систем володіють не особи, а бізнесові структури.

Структура залученого іноземного приватного капіталу в Україну така:

- грошові внески – 28,6%;
- внески у формі рухомого та нерухомого майна – 65%.

Приватний капітал у формі рухомого та нерухомого майна, який є домінуючим в Україні і сформовано країнами колишнього СРСР; частка якого – 73,9%.

Зроблено висновок, що приватні інвестиції є об'єктивною закономірністю економічних відносин у ринковому середовищі. Вони природно формувались тривалий час та прийняли мобільні сучасні форми.

Проаналізовано моделі ефективності інвестування через такі показники як чиста теперішня вартість, індекс прибутковості, внутрішня норма прибутковості, які передбачають використання дисконтної ставки для приведення розрахунків до реалій того середовища, у якому будуть здійснюватись інвестиції. Відзначено те, що керівники компаній надають перевагу внутрішній нормі доходності над чистою приведеною вартістю у відношенні 3 до 1.

В окремому підрозділі дисертації розглядається категорія “інвестиційний клімат”. Проаналізовані різні методологічні підходи до його оцінки. Відзначено, що загальним, яке поєднує різні пояснення даної категорії, є ризик та дохід. Крім того, всі дослідники даної проблеми висувають ризик за пріоритет у визначенні рівня інвестиційного клімату.

Відзначено, що не існує єдиного підходу стосовно методики визначення інвестиційної привабливості регіонів. Проведений аналіз дозволив зробити певні висновки. По-перше, розглянуті методики (методика компанії “ОМЕГА Інвест”, методика, запропонована групою, очолюваною Слюсаренком, та методика Інституту Реформ) стали чисто українським внеском в осмислення категорій, пов'язаних з інвестиціями. По-друге, дані методики є логічним, поступовим удосконаленням попередніх. По суті, кожна наступна методика виходила із попередньої, тому одні й ті ж адміністративні області потрапляли до різних груп. По-третє, у цілому вони чітко визначили групи областей України з більш-менш подібними умовами інвестування.

У регіональному розрізі України приватний капітал розподіляється дуже нерівномірно. Окремо виділяється м. Київ (спрацьовує чинник столиці). Крім того, виявлена цікава закономірність: десять лідируючих регіонів України за обсягом ПІІ на душу населення збігаються на 60% із першою десяткою регіонів з мінімальним рівнем економічного ризику. Для

приватного інвестора, який намірений прийти у регіон серйозно та надовго, важливим чинником є динаміка регіонального розвитку економіки.

Незважаючи на чималу кількість негараздів перехідного періоду України, регіони забезпечили понад 20 млрд. грн. капітальних вкладень протягом 2000 року. Керівництво регіонів дедалі більше визнає необхідність поліпшення інвестиційного клімату з метою залучення приватного капіталу.

Аналізуючи світовий досвід інвестиційної підтримки малого підприємництва, нами відзначена така закономірність: при накопиченні приватного капіталу та сприятливих зовнішньоекономічних умовах малі підприємства здійснюють прямі інвестиції у сусідні країни. Крім того, розвиток малого підприємництва є каталізатором повернення національного капіталу, який вивезено в перехідний період співвітчизниками, а це значно розвантажує державний бюджет стосовно підтримки підприємництва.

Таким чином, найбільш розповсюдженою у світі формою інвестування малого підприємництва є його фінансове забезпечення. Зменшення податкового тиску на малі підприємства носить обов'язковий характер у стимулюванні розвитку малого підприємництва, а організаційні заходи переважно пов'язані з реорганізацією власності.

У другому розділі *“Проблеми і напрями удосконалення приватного інвестування малих підприємств в економіці України”* проведено ґрунтовний аналіз формування джерел інвестування вітчизняного малого підприємництва та підвищення їх ефективності в оновленні вітчизняної економіки і забезпеченні економічного зростання.

Визначальною складовою національних заощаджень є заощадження населення та суб'єктів господарювання. Останні належать до традиційних джерел інвестування і складаються з амортизаційних відрахувань та прибутку підприємств.

Амортизаційні відрахування підприємств є одним із основних джерел інвестування. Проте амортизаційні кошти поступово втрачають свою роль. Протягом 2001-2002 рр. підприємства спрямовували на капітальні вкладення в середньому лише 10% прибутку. Це мізерні обсяги на інвестування. Окремі заходи з активізації амортизаційної політики підприємств не приносять бажаних змін. Проблему необхідно вирішувати через проведення державної амортизаційної реформи.

У результаті аналізу заощаджень населення введено поняття “потенційний приватний капітал” – це ті грошові ресурси, які підприємці можуть залучити у розвиток власної справи і які визначаються як різниця між заощадженнями та витратами населення з приводу придбання цінних паперів.

Проаналізовано тенденції формування заощаджень в Україні та Рівненській області та відзначені такі тенденції:

1. Вклади населення в українські банківські структури та цінні папери постійно зростають. Фінансова криза 1998 року дещо зменшила величину цих вкладів, але в подальшому відновилось їх нарощення.

2. Частка приватних заощаджень у внутрішньому валовому продукті (ВВП) як по регіону, так і в Україні спадає.

На основі проведених розрахунків зроблено висновок, що зменшення частки приватних заощаджень в Україні та в Рівненській області вказує на переорієнтацію потенційного джерела інвестицій підприємців на споживання. Іншими словами, люди з кожним роком все менше кредитують підприємців, натомість власні заощадження спрямовують у споживання.

Відзначено, що державна податкова політика і досі негативно впливає на тенденції інвестування підприємництва. Фіскальний тиск надзвичайно високий – 74% ВВП. Впровадження єдиного податку не забезпечило посилення інвестування підприємництва, хоча податкове навантаження суттєво знизилось. Крім того, дана система не сприяє зростанню швидкими темпами кількості малих підприємств та зайнятості населення.

У дослідженні відзначена закономірність в інвестуванні вітчизняного малого підприємництва, яка базується на широкому використанні системи франчайзингу.

Система франчайзингу досить успішно адаптувалась у підприємницькому середовищі України, але вона законодавчо не закріплена. Пропонується вихід із цієї ситуації шляхом формування недержавної структури – Асоціації франчайзингу (за прикладом США, Великобританії, Німеччини, Італії, Японії, Австралії та Росії), яка б лобювала франчайзинг та сформувала законопроект про франшизне інвестування.

Сучасний період державної підтримки малого підприємництва характеризується державним фінансуванням. Однак, обсяги даних фінансових ресурсів не задовольняють інвестиційні потреби підприємців. Значно активізувалась підтримка малого підприємництва місцевими органами управління, але через брак фінансових ресурсів вона орієнтована на матеріально-технічне забезпечення. Акцентується увага на тому, що за рахунок державної фінансової підтримки щорічний темп кількісного зростання малих підприємств утримується на рівні 15%.

Реальна кредитна підтримка малого підприємництва банківськими установами незначна, особливо на рівні мало інвестиційно привабливих регіонів. Банківська система не витримує жодної критики щодо кредитування малого підприємництва. Часткове вирішення даної проблеми здійснюється з допомогою міжнародних фондів.

Гостроту проблеми банківського кредитування частково перекриває система мікрокредитування бізнесу. Але система мікрокредитування працює тільки на території Київської та Запорізької областей, тобто в інвестиційно привабливих регіонах. Для інвестиційно малопривабливих регіонів система мікрокредитування залишається мало доступною.

На підставі проведеного дослідження проаналізована роль національних вільних економічних зон (ВЕЗ) у розвитку вітчизняного малого підприємництва. Відзначено, що ВЕЗ не сприяють залученню малих сум приватного капіталу. Жодне мале підприємство не намагається інвестувати понад 50 тис. дол. США. Найоптимальнішим напрямом інвестування вітчизняного малого підприємництва у ВЕЗ є технопарки.

Розділ завершує аналіз ролі інститутів спільного інвестування (ІСІ) та небанківського фінансового сектору на інвестування малих підприємств. Дані установи на сьогодні практично не здійснюють кредитування малих підприємств. Доведено, що з метою задіяння даних елементів для інвестування малого підприємництва необхідна гармонізація нормативного законодавства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми щодо активізації інвестиційної діяльності в Україні. Результати проведеного дисертаційного дослідження дають можливість зробити такі висновки і пропозиції:

1. Категорія “інвестиції” – не що інше, як такі витрати ресурсів зараз, які в майбутньому можуть надати можливість отримання доходу, а зміст підприємництва полягає в тому, щоб через певні кроки, часто і не значні, забезпечити отримання прибутку. Постійне отримання прибутку вимагає відтворення даної діяльності. Але ринкове господарювання вказує на постійну зміну умов середовища і тому для відновлення діяльності потрібно більше ресурсів (як у кількісному виразі, так і в якісному), ніж попередніх. Відповідно, різниця між попередніми та подальшими ресурсами, які залучаються у справу - не що інше, як інвестиційний капітал. Тому підприємництво поєднано з інвестиціями об’єктивно та природно.

2. Інвестиції є головним джерелом ринкового розвитку економіки. Тільки ринковий механізм зумів ефективно налагодити систему нагромадження та розподілу інвестиційних ресурсів. Малі підприємства стали піонерами в опробуванні цих ресурсів через інновації та нововведення. При сприйнятті результатів цих упроваджень ринком здійснюється вкладання значних обсягів приватного капіталу, в іншому випадку відносно незначні інвестиції втрачаються. Цим і визначається головна роль малого підприємництва в інвестуванні в ринковому середовищі. Тобто мале підприємництво - це той елемент, який захищає інвесторів від масової та повної втрати капіталу.

3. Для малого підприємництва в період трансформації економіки головною проблемою є проблема доступу до ресурсів. Тому трактування інвестування з позиції вкладання капіталу повністю не розкриває сутності явища для малого підприємництва. А інвестування - це пошук та вкладання ресурсів з метою отримання прибутку підприємцем у подальшому.

4. Особливостями перехідного періоду для України в інвестуванні малого підприємництва є:

- зменшення підприємницького капіталу через значний податковий тиск;
- перерозподіл значної частини державних ресурсів у приватні структури, але через корупційні схеми;
- активізація тіньового капіталу для інвестиційного забезпечення підприємництва;
- формування бюджетних надходжень, поки що не значних, для фінансової підтримки малого підприємництва;
- широке використання малими підприємствами технічної допомоги від різних іноземних донорів та фондів;
- активізація інвестиційної підтримки з боку держави, як фінансової так і не фінансової.

5. Підприємницький капітал у період трансформації економіки формується двома шляхами. Перший шлях – це доступність до державних ресурсів. Другий – це залучення заощаджень населення. Розкриваючи природу приватного капіталу з позиції формування заощадження, вводиться термін “потенційний приватний капітал”. Потенційний приватний капітал – це індивідуальні заощадження фізичних осіб, громадян інших країн за винятком витрат, здійснених ними для придбання цінних паперів.

6. Потенційний приватний капітал у ході завершення трансформації економіки країни за величиною зменшується. Для регіонів, які менш інвестиційно привабливі, зменшення потенційного приватного капіталу відбувається більш повільними темпами. Це є об'єктивна закономірність покриття недостатності інвестиційних ресурсів при відсутності надходження іноземного капіталу або вітчизняних капіталовкладень. Тобто із становленням ринкових відносин заощадження населення із формування капіталу переорієнтовуються на споживчі витрати, що вказує на поповнення приватного капіталу через державне фінансування та кредитний механізм.

7. Про інвестиційний потенціал підприємництва можна говорити лише тоді, коли обсяг виробництва та його ефективність зростають швидшими темпами, ніж темпи зростання сумарної величини податків. Тому тільки державі належить головна роль у формуванні інвестиційних ресурсів для підприємців та малого бізнесу.

8. Інвестиційний потенціал підприємництва може гармонійно формуватись тільки за єдиної умови – приватне підприємство стає стрижнем загальнонаціональної економічної стратегії. Дана стратегія передбачає першочергове налагодження фінансових відносин “держава – підприємець”, тобто висвітлення та створення рівних умов у процесі розподілу доходів, створених підприємцем через податкову систему і використання коштів централізованих фондів держави.

9. Інвестиційний клімат з позиції малого підприємництва – це ті сукупні зусилля власника, які він повинен прикласти для знаходження інвестора та переконати його у доцільності вкладати в його справу капітал. Чим менші дані зусилля, тим сприятливіший інвестиційний клімат.

10. Причинами повільного поліпшення інвестиційного клімату в Україні для малого підприємництва стали: відсутність власних коштів у підприємців, високі кредитні ставки, страх стати боржником, а основне – недостатня прибутковість інвестицій через значний податковий тягар. Окремі заходи держави (податкові пільги для нових підприємств малого бізнесу, списання частини штрафів, податкові канікули для підприємств аграрного сектору) не змогли значно поліпшити інвестиційний клімат. Корінного підвищення інвестиційної привабливості України та окремих її регіонів лише винятковими заходами досягти неможливо. Інвестиційну активність першочергово визначає економічна ситуація загалом, де перші позиції посідає незадовільний фінансовий стан більшості підприємств, їх низька ліквідність, по-друге, обтяжливий податковий тиск, який зменшує обсяги обігових коштів та штовхає підприємця у напівтіньову діяльність. Для інвестора вибір об'єкту та визначення обсягів інвестування залежать від багатьох чинників, але головними з них є попит, швидкість окупності вкладеного капіталу та рівень інвестиційного порогу (першочергових інвестиційних витрат: митні тарифи та збори на обладнання, податки тощо).

11. Приватне інвестування в умовах ринкової трансформації економіки стає тим барометром, який визначає якість самої трансформації. Якщо обсяги інвестицій у країні незначні, то це свідчить про те, що умови для діяльності приватного власника не сформовані достатньо. Тому в Україні приватне інвестування перебуває в зародковому стані. Говорити про відсутність приватного інвестування не можна. Воно відбувається, але не так швидко та результативно, як у країнах Східної Європи, Китаю. Процес інвестування діє завдяки фінансуванню іноземних фондів, а на даний період і з допомогою державного фінансування через фонди підтримки підприємництва, хоча фінансування розвитку підприємництва не достатнє. Тому темп щорічного зростання кількості малих підприємств на рівні 15% переважно забезпечений за рахунок державної фінансової допомоги.

12. Тіньовий приватний капітал залишається поза законодавчим простором, незважаючи на спроби уряду повернути його. Тому брак обсягу фінансових ресурсів підприємці поповнюють частковим виведенням приватного капіталу із тіньового сектору, але це виведення здійснюється поза державним контролем. Необхідні не адміністративні методи повернення даного капіталу, а комплексні заходи, які переконують “тіньовиків” переорієнтувати кошти в інвестиції, причому в довгострокові.

13. Для ефективного інвестування малого підприємництва через механізм франчайзингу та повноцінного розвитку підприємницьких відносин необхідно здійснити формування недержавної структури – Асоціації франчайзингу (за прикладом США, Великобританії, Німеччини, Італії, Японії, Австралії та Росії), яка б лобіювала франчайзинг та сформувала законопроект про франшизне інвестування.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Ступницький В. Роль приватизації в активізації залучення інвестицій // Фінанси України. – 2001. - №9. - С. 117-122 (0,38 друк. арк.).
2. Ступницький В. Інвестиційна складова у розвитку меліоративного господарства // Вісник Рівненського державного технічного університету. “Водне господарство: економіка, екологія, менеджмент”. Збірник наукових праць. Випуск 4 (6). Рівне – 2000. – С. 269 – 274 (0,25 друк. арк.).
3. Ступницький В. Інвестиційна складова підтримки підприємництва в Україні // Вісник Рівненського державного технічного університету. Економіка. Збірник наукових праць. Випуск 5 (7). Рівне – 2000. – С. 147 – 155 (0,47 друк. арк.).
4. Ступницький В. Сутність та перспективи інвестиційної підтримки малого підприємництва у вітчизняній економіці за допомогою франчайзингу // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Збірник наукових праць. Випуск 5 (18). Рівне – 2002. – С. 193 – 201 (0,45 друк. арк.).
5. Майовець Є., Ступницький В. Практика та закономірності оцінки ефективності реальних інвестицій у малому підприємстві. // Фінансово-кредитне регулювання ділової активності господарюючих суб’єктів / За ред. Є.В. Мниха. – Львів: Інтереко, 2002, - С. 93 – 99 (Формування ринкової економіки в Україні. Спец випуск 11) (особистий внесок 0,3 друк. арк.).
6. Ступницький В. Роль податків у формуванні інвестиційних ресурсів на рівні регіону / Регіональна економіка. – 2002. - №3. - С. 157-161 (0,33 друк. арк.).
7. Ступницький В. Інвестиційна підтримка малого підприємництва - світова практика та вітчизняні реалії / Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія економіка. Випуск 12. Тернопіль – 2002. – С. 34 -37 (0,23 друк. арк.).

В інших наукових виданнях:

8. Ступницький В. Сучасні тенденції в управлінні приватним інвестуванням // Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції “Україна в ХХІ ст.: формування економічної системи” Львів. 3-5 травня 2001. - С. 340 – 341.
9. Ступницький В. INTERNET-інвестиції: суть, тенденції та перспективи розвитку в сучасній економіці // Матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції “Україна наукова 2001”. Том 14. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – С. 32 – 33.
10. Ступницький В. Стратегічний інвестор України // Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів, співробітників і студентів факультету документальних комунікацій та менеджменту. 18-20 квітня 2001 р. – Рівне.: РДГУ, 2001. – С. 96-97.

11. Ступницький В. Аспекти внутрішньо-фірмового інвестиційного управління (на прикладі СП фірми “Агровіт”) // Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів, співробітників і студентів. Матеріали секції “Підприємництво, менеджмент і маркетинг”. 24-25 квітня 2000 р. – Рівне.: РДГУ, 2000. – С. 34-35.
12. Ступницький В. Деякі тенденції у формуванні ринкової інфраструктури в перехідній економіці для вдосконалення інвестиційного процесу // Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів, співробітників і студентів факультету документальних комунікацій та менеджменту. 18-20 квітня. - 2001 р. – Рівне.: РДГУ, 2002. – С. 80-81.
13. Ступницький В. Напрями інвестиційної діяльності малого підприємництва // Матеріали звітної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу та студентів. Секція “Економіка та підприємництво”. – Рівне: РІС КІСУ, 2002. - С.54 - 55.
14. Ступницький В. Інвестиційна доктрина Рікардо // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень”. Том 25. Економіка. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С. 28 (www. nauka. dp.ua.).
15. Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г. та ін. Інвестологія: наука про інвестування: Навчальний посібник / За ред. док. екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – К.: Атіка, 2001. – 264 с. – 1,01 друк. арк. (особистий внесок - 2.6. Проблеми та особливості інвестування у малому бізнесі).
16. Реверчук С.К., Вовчак О.Д., Ковалюк О.М., Крупка І.М., Лелик Л.І. та інші. Інтернет-економіка: бізнес, фінанси, безпека. – Навч. Посібник. За ред. докт. Екон. наук. Проф. С.К. Реверчука. – Львів: ВПВ ЛьвЦНТЕІ, 2002. – 205 с. - 2,00 друк. арк. (особистий внесок - 2.3. Особливості розвитку Інтернет-інвестицій)
17. Реверчук С.К., Ковалюк О.М., Стрельбицька Л. М., Крупка М.І та ін. .Влада. Банки. Бізнес: політекономія взаємодії і розвитку: Наукова монографія // За ред. докт. екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 320 с.. - 1,10 друк. арк. (особистий внесок - 3.4. Проблеми та шляхи розвитку ФПГ в умовах глобалізації).
18. Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г. та ін. Історія економічних вчень: тести і творчі вправи. Навчальний посібник / За ред. доктора економ. наук, проф. С.К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 96 с.. - 0,60 друк. арк. (особистий внесок - 1.2. Економічні ідеї феодальної Європи; 5.2. Кейнсіанство і кейнсіанці; 5.3. Неолібералізм і його школи).
19. Реверчук С.К., Вовчак О.Д., Ступницький В.В. Приватне інвестування в економіці України (на прикладі малих підприємств). За ред. доктора екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – Львів: ВПВ ЛьвЦНТЕІ, 2002. – 271 с. - 16,75 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Ступницький В.В. Приватне інвестування в умовах ринкової трансформації економіки України (на прикладі малих підприємств). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.01 – економічна теорія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2002.

У дисертації розглянуто теоретичні та практичні проблеми інвестування малих підприємств у перехідній економіці. Аналізуються основні підходи до визначення поняття „інвестиції” та їх основні форми. Всебічно проаналізовано соціально-економічну сутність інвестування як економічної категорії. Розкрито роль приватного капіталу в економічному розвитку, подоланні інвестиційної кризи, забезпеченні економічного зростання. Визначено потенційні джерела інвестиційних ресурсів як на макро-, так і на мікрорівні для розвитку малого підприємництва.

Здійснено ґрунтовний аналіз формування різних джерел інвестиційних ресурсів, запропоновані заходи щодо їх залучення та ефективного використання в сучасній економіці України. Виявлені основні напрями вдосконалення вітчизняного законодавства з метою активізації інвестування малого підприємництва.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, заощадження населення, приватний капітал, потенційний приватний капітал, амортизаційні відрахування, франчайзинг.

АННОТАЦИЯ

Ступницький В.В. Частное инвестирование в условиях рыночной трансформации экономики Украины (на примере малых предприятий). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 – экономическая теория. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2002.

В диссертации рассмотрены теоретические и практические проблемы инвестирования малых предприятий в переходной экономике. Анализируются основные подходы к определению понятия инвестиции и их основные формы. Всесторонне проанализирована социально-экономическая сущность инвестирования как экономической категории. Раскрыта роль частного капитала в экономическом развитии, преодолении инвестиционного кризиса, обеспечении экономического возрастания. Определены потенциальные источники инвестиционных ресурсов как на макро-, так и на микроуровне для развития малого предпринимательства.

Осуществлен основательный анализ формирования разных источников инвестиционных ресурсов, предложены мероприятия по их привлечению и эффективному использованию в современной экономике Украины. Выявленные основные направления усовершенствования отечественного законодательства с целью активизации инвестирования малого предпринимательства.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционный климат, сбережение населения, накопление, частный капитал, потенциальный частный капитал, амортизационные отчисления, франчайзинг.

ANNOTATION

Stupnistky V.V. Private investment in the conditions of the market transformation of the economy of Ukraine (on the example of the small enterprises). - Manuscript.

Thesis on receipt of the scientific degree of the candidate of economic sciences behind a speciality 08.01.01 - economic theory. - Ivan Franco University of Lviv, Lviv, 2002.

In the thesis the theoretical and practical problems of the investment of the small enterprises in the transitive economy are considered. The course of the research is directed on search and effective utilization of the investment resources of the small enterprises in the unsample conditions of the formation of the market economy in Ukraine. Therefore, the research of the influence and consequences of the macroeconomic politics on the investment of the small business, generalization of the world experience of the investment support of the small business, analysis of the levers action of the norm-legal regulation of the investments, the development of the offers and recommendations concerning the strengthening investment gets the special meaning during transformation of the domestic economy.

In the dissertati the basic approaches to definition of the concept of the investment and their basic forms are analyzed all-round socio-economic essence of the investment as economic category is analysed. The role of the private capital in overcoming investment crisis, maintenance of economic increase is opened. The potential sources of investment resources both on the macro and on the micro level for the development of the small business are determined.

Besides, the growth of the manufacture is connected with the development of the small business, which in the modern conditions of scientific and technical progress has become more mass, dynamic and flexible form of the economic life. The expansion of the domestic sector of the small business brakes its insufficient investment.

The market transformation of the Ukrainian economy requires theoretical understanding both scientific substation of the role and place of the private capital in the activation of the economic activity of business unity. The reduction of the investment activity has become the characteristic beater of the

transitive economy. In Ukraine the investment crisis is caused by a number of reasons. Among them two groups are allocated. The first group is a complete absence of the small business.

One of the main sources of investment resources in the countries with market economy are the money resources of the population. During transformation of the domestic economy of the population savings are also a source of the dynamic incomes that of the charges of the population is proved, that part of the savings which remains after currency purchase and valuable papers forms the potential private capital. It is that part of money savings of the population, which covers lack of investment of the small business in the transitive period. With the development of the private sector the potential capital reorients on the consumer charges.

Analyzing activity of the domestic free economic zones is indicated, that for the small business they did not zones of the high investment activity.

The main reason is a high investment threshold of the entry of small enterprise in a zone. But at the same time the steel technical stations have become very attractive for the small business. The activation of the burgher investment development of business in the technical stations requires simplification to the mechanism of reception of the certificate about the registration.

The special attention is paid to the investment of small business through the franchising system. This system adapted rather successfully in Ukraine, but it is not fastened legislatively. The output from this situation is given (represented) by forming or the non - state structure - Franchising association (on an example of USA, Great Britain, Germany, Italy, Japan, Australia and Russia) which will lobby franchising and generate the administration bill of the franchising investment.

The author asserts consistently the necessity of creating the conditions for the development of the internal investment. It is necessary for this purpose to carry out harmonization of the domestic legislation.

Key words: investments, investment climate, savings of the population, accumulating, private capital, potential private capital, amortization deductions, profit, franchising.

Формат 60*84 1/16. Папір офсетний.

Друк на різнографі. Умовний друк. арк. 1,4. Обл.-видав. арк. 0,89.

Тираж 100 прим. Зам. 302/1

Копі-центр

ТзОВ фірма "ЧІП"

м.Рівне, вул. Чорновола, 17